

**Проблеми на
ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА
ОТБРАНА И СИГУРНОСТ
в един все по-несигурен свят**

София, 2025

**Проблеми на
ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА
ОТБРАНА И СИГУРНОСТ
в един все по-несигурен свят**

Българска, Първо издание, 2025

**Проблеми на
ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА
ОТБРАНА И СИГУРНОСТ
в един все по-несигурен свят**

Борислав Градинаров, съставител
Борислав Градинаров, научен редактор, предговор

Рецензенти:

Чл. кор. проф. Васил Проданов
Доц. д-р Нончо Димитров

© Издател: *Балкански институт*
за стратегически прогнози
и управление на риска

Предпечатна подготовка: *„Велес Консулт“ ЕООД*
Печат: *„Директ сървисиз“ ООД*

София, 2025

ISBN: 978-619-90757-8-4

**Problems of
COMMON EUROPEAN
DEFENCE AND SECURITY
in an increasingly insecure world**

First Edition, 2025

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

ПРЕДГОВОР.....	9
----------------	---

Първи раздел

ОБЩА ЛИ Е ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА ОТБРАНА?

<i>Захарин Марков.....</i>	14
----------------------------	----

РЕТРОСПЕКТИВЕН ПОГЛЕД ЗА МЯСТОТО И РОЛЯТА НА БЪЛГАРИЯ В ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЯ РЕД СЛЕД ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА И СЛЕД КРАЯ НА СТУДЕНАТА ВОЙНА

<i>Искра Баева.....</i>	29
-------------------------	----

БЪЛГАРСКАТА КАРТА

<i>Валерий Тодоров.....</i>	44
-----------------------------	----

ЗАПЛАХА ЛИ Е РУСИЯ ЗА ВОЙНА С ЕВРОПА И ПОДГОТОВКАТА НА ЕС ЗА ВОЙНА

<i>Станимира Данева</i>	57
-------------------------------	----

„СТРАТЕГИЧЕСКА АВТОНОМИЯ” ИЛИ АМЕРИКАНСКИ ВОЕНЕН ПРОТЕКТОРАТ?

<i>Вихра Павлова.....</i>	68
---------------------------	----

**ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД НОВИТЕ ВОЕННО–
ТЕХНОЛОГИЧНИ СПОСОБНОСТИ НА СТРАНИТЕ В
ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН И РОЛЯТА НА ТУРЦИЯ ПРЕЗ
СЛЕДВАЩОТО ДЕСЕТИЛЕТИЕ**

Симеон Николов 81

ТУРЦИЯ И ЕВРОПЕЙСКИТЕ ОТБРАНИТЕЛНИ ПЛАНОВЕ

Мариян Карагъзов..... 98

**ТУРЦИЯ И ИНИЦИАТИВАТА ЗА ОБЩА ЕВРОПЕЙСКА ОТБРАНА –
ИМА ЛИ ПЕРСПЕКТИВИ ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО?**

Мехмед Юмер 109

Втори раздел

**ВЛИЯНИЕ НА ВОЙНАТА В УКРАИНА ВЪРХУ ЮГОИЗТОЧНА
ЕВРОПА - ОПИТ ЗА ХЕРМЕНЕВТИКА НА КЛАСИЧЕСКАТА
ГЕОПОЛИТИКА ВЪВ ВОЕННАТА ИСТОРИОГРАФИЯ**

Радослав Бонев 124

**ЕВРОПЕЙСКАТА СИСТЕМА ЗА ОТБРАНА И СИГУРНОСТ И
МЯСТОТО НА ГЕРМАНИЯ В НЕЯ**

Меглена Плугчиева..... 143

**КОЛЕКТИВНАТА ОТБРАНА КАТО СТРАТЕГИЧЕСКА ИГРА:
ПЕЧАЛБИТЕ НА ВОЕННО-ПРОМИШЛЕНИЯ КОМПЛЕКС И
БЮРОКРАЦИЯТА**

Недко Тагарев 168

**КАК ВОЙНАТА НА РУСИЯ СРЕЩУ УКРАИНА ПРЕФОРМАТИРА
СИГУРНОСТТА НА ЕВРОПА**

Пламен Димитров 181

**ЕВРОПЕЙСКИЯТ СЪЮЗ В СЯНКАТА НА ГЛОБАЛНАТА
НЕСИГУРНОСТ: ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД КОЛЕКТИВНАТА ОТБРАНА**

Александър Спирдонов 193

**ФЕДЕРАЛИЗАРА ЛИ СЕ ЕВРОПЕЙСКИЯТ СЪЮЗ?
(ОТ ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА ВАЛУТА КЪМ ОБЩАТА
ЕВРОПЕЙСКА ОТБРАНА)**

Борислав Градинаров 209

ЕВРОПА: УТОПИЯ, ДИСТОПИЯ ИЛИ ПРОСТО ПРОВАЛ

Христо Христов 231

ФЕДЕРАЛИЗИРА ЛИ СЕ ЕВРОПЕЙСКИЯТ СЪЮЗ? (ОТ ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА ВАЛУТА КЪМ ОБЩАТА ЕВРОПЕЙСКА ОТБРАНА)*

Борислав Градинаров**, bograd@abv.bg

HAS THE EUROPEAN UNION BEEN FEDERALIZED? FROM A COMMON EUROPEAN CURRENCY TO A COMMON EUROPEAN DEFENSE

Borislav Gradinarov, bograd@abv.bg

Resume: *The study analyzes the problem of the common European currency (euro) and the common European defense as projects that pave the way for the federalization of the European Union. The issue of the contemporary dimensions of state sovereignty is also examined, comparing it with its classical definitions by Jean Bodin, Jean-Jacques Rousseau, etc.*

The first thesis is that the adoption of the common European currency is perhaps the most essential intermediate stage in the construction of the possible European federation – categorical and irreversible. The mechanisms for the

* Публикацията съдържа резултати от изследване, финансирано със средства от целева субсидия за НИД на УНСС по договор № НИД НИ -28/2025.

** Борислав Градинаров е с юридическо и философско образование. Доктор е на науките и професор в секция „Социални теории, стратегии и прогнози“ към ИФС, Българска академия на науките. Гост-преподавател е в катедра „Политическа икономика“ на УНСС.

functioning of the eurozone do not provide for a return for the countries that have adopted the euro, and the common currency is a very strong lever for controlling and limiting nationally oriented economic and social policies.

The second thesis is that the political unification and the unification of the armed forces of the European countries are in inseparable unity. They must move simultaneously and without progress in one, the implementation of the other is unrealistic. But defense and security are the last prerogatives of the nation-state, which it would deprive itself of before being erased as an international legal entity. Therefore, the path from a common European currency to a common European.

Keywords: *European Union, NATO, Strategic Autonomy, European Defense, Multipolarity, Geopolitics.*

Европейският съюз има сериозен политически и юридически проблем – да дефинира своята международноправна природа. Обединението от 27 (за момента) европейски държави не е нито типична регионална организация (каквато е например Съвета на Европа), нито международен икономически съюз (като СТО, АТЕС или бившия СИВ), нито квазифедерация. Именно това е главното препятствие пред самоопределянето му като единен субект на международните отношения, въпреки че включените в него държави също не разполагат с комфорта самостоятелно да определят редица елементи на своето поведение при отношенията си с трети страни. Това ни отвежда към един от най-трудните въпроси на международното право – този за природата на суверенитета.

Идентично ли е понятието национален суверенитет с възможността на държавите сами да определят своето поведение на международната сцена и да вземат независими решения? Неотчуждаем и неделим ли е суверенитетът, както го характеризира класическата политико-правна теория или съвременните реалности изискват нейната сериозна ревизия?

При днешната икономическа и военно-политическа динамика и многопосочна обвързаност на държавите, обосновано ли е да настояваме, че суверенитетът е върховен и ненарушим принцип? И в крайна сметка до какво ще доведе политиката на все по-пълна интеграция на страните членки на Европейския съюз?

Това са трудни въпроси, на които едва ли може да се даде достатъчно пълен отговор, и то в рамките на ограничена по обем студия.

Класическото понятие за суверенитет се свързва с името на Жан Боден (Jean Bodin, 1530 – 1596). Своего произведение „Шест книги за Републиката” той издава на 47-годишна възраст през 1576 г. след като вече е натрупал достатъчно юридически стаж, солидни исторически познания, а и практически законодателен и административен опит като участник в Генералните щати на Блоа. Основният патос в съчинението му обаче е насочен срещу Николо Макиавели (Niccolò Machiavelli, 1469 – 1527), чиито идеи са му направили дълбоко впечатление, но и са предизвикали възражения поради своята неморалност.

Макар правната теория да свързва концепцията за суверенитета с името на Жан Боден, идеите му не са съвсем оригинални. Размишления за това, че властта, независимо на кого принадлежи и как се упражнява, трябва да има по-дълбоки, философски по характера си основания, в една или друга форма срещаме още в теоретичните обобщения и практиката на Древна Гърция, Рим и Средновековието – при Аристотел, при Тома Аквински, Данте Алигиери, Марсилий от Падуа и при Николо Макиавели. Боден обаче придава системност и завършеност на разпръснатите идеи на своите предшественици. „Суверенитетът, пише Боден, е абсолютната и непрекъсната власт на държавата (републиката)...”² Той формулира и отговора на най-важния въпрос - кой е основният белег на тази власт? Това е суверенната

2 Bodin, Jean (1993) *Les six livres de la République* (1583), Dans le cadre de la collection Les classiques des sciences sociales, p. 74.

сила, която стои в основата на държавата и се реализира чрез „правилното управление на много домакинства и от това, което им е общо.”³

Няколко са основните атрибути на суверенитета. Първият е, че той е *абсолютен*. Суверенната мощ на държавата е абсолютна, тя е тази, която издава разпорежданията, а не се подчинява на такива, издавани от някой друг. Тя не зависи от нищо и от никого извън нея, пък бил той Бог, природата или народа. В тези си измерения тя не се нуждае от никакво основание, защото е самодостатъчна.

Вторият е неговата *неделимост*. Суверенната власт е единна и неделима. Ако се делегира, това може да стане в нейния пълен обем, а не само в някои от нейните проявления.

И третият е неговата *постоянност*. Суверенитетът не става нито повече, нито по-малко с течение на времето, той е константа – или съществува, или не. Както отбелязва известният български конституционалист Евгени Танчев, за своето време суверенитетът е идеен пробив и нов метод за легитимиране на държавната власт. Той замества божествения закон, законите на разума или други основания на държавата с правомерната власт, разбрана като сила, облечена в законите.⁴

Суверенът е този, който може да вземе решение дали да издаде закона или не, дали да води война или да сключи мир, как да управлява чиновниците, да съди и отсъжда като последна инстанция, да помилва, да сече монети и да определя данъците. Имайки предвид, че Жан Боден различава суверенитета от властта, а държавата от управлението, не е чудно, че за него суверен може да е или народът като цяло, или някаква негова част, или пък конкретен индивид. Смесените форми тук са немислими.

В „За обществения договор” на Жан Жак Русо също се срещат елементи от ключово значение при отговора на

3 Пак там.

4 Танчев, Евгени (2003) *Конституционни измерения на суверенитета*, сп. Съвременно право, кн.1, с. 9.

един въпрос, който възниква едва през последните няколко десетилетия – могат ли да се очертаят ясно границите на суверенитета? За Русо неограничеността на суверенитета всъщност има граници. Щом суверенната власт се опита да премахне равенството на индивидите, заложеното в обществения договор, щом започне да обременява един гражданин повече от друг, тя става частна, вече не е упражняване на свободната воля, следователно вече не е нито суверенна, нито неограничена.⁵

Важно е да имаме предвид, че националният суверенитет е нещо различно от народния суверенитет. Това разграничение се появява още по времето на Великата френска революция, макар че и досега в някои конституции двете понятия се употребяват като синоними. Но между тях съществуват важни разлики. От философско-политическа гледна точка народът е по-широко понятие от нацията, защото в него се включват всички, които живеят върху дадена територия, т. е. и лицата без гражданство, а също и временно или постоянно пребиваващите чужденци.

За националната държава именно гражданството е ключовото политико-правно отношение. Не всички индивиди, включени в понятието народ, се включват в понятието нация. Националният суверенитет се проявява чрез неограничената отвън възможност на гражданите да определят устройството и управлението на държавата, обема на политическите свободи и индивидуалните права и задължения, включително своя език, традиции, култура, история, парична система и т. н. Националният суверенитет е и основанието държавите да бъдат субекти на международното право, а ако все още не са се самоопределили като държави, националният суверенитет е този, който е в състояние да легитимира това им право.

Въпросът, който за момента няма задоволителен отговор, е възможно ли е държавите да отчуждават по собствена

5 Rousseau, Jean-Jacques (1762) *Du contrat social ou Principes du droit politique*, Paris, Union Générale d'Éditions (1963), Livre II, Ch.3.

воля и да предоставят на друг субект отделни проявления на своя суверенитет и въпреки всичко да остават суверенни по същество? Ако прилагаме класическата теория, това е очевидно невъзможно. Но животът е значително по-богат и нюансиран от абстрактните конструкции, колкото и логични да изглеждат те. Доброволното съгласие на държавите да се откажат от отделни проявления на суверенитета, за да придобият важни за тях преимущества и възможности, може да се приеме като корекцията, която съвременното международно право внася в класическите разбирания за суверенитета. Но къде е границата на този доброволен отказ?

Един възможен отговор на поставения по-горе въпрос е дотам, докъдето процесът на ограничаване на суверенитета е все още обратим, т. е. до момента, в който държавата е в състояние да възвърне суверенитета си в пълния му обем без да претърпи неприемливи щети. По отношение на Европейския съюз адекватен е примерът с излизането на Великобритания от съюза на 31 януари 2020 г. Има обаче граници, чието прекрочване е своеобразен Рубикон за невъзвратимост на националния суверенитет. Тяхното преминаване прави почти невъзможно връщането към предишното състояние. Една от тези граници е отказът от националната валута и възприемането на друга, без значение какво е името ѝ и начинът на създаването ѝ.

2. Еврото – ключов междинен етап от европейската политическа интеграция

Общата европейска валута е типичен пример на фиатни пари⁶. Интересният въпрос е как се стигна до нея? Нито в

6 Това понятие произлиза от лат. *fiat*, което означава съгласие, одобрение, разрешение, декрет. Фиатната валута е законно платежно средство, издавано (отпечатвано) от държавата, което не притежава фиксирана стойност и не е конвертируемо в нещо друго (напр. злато). Неговите стойност и функция произлизат от юридически задължителния правителствен акт (декрет), с който се въвежда и има произведен от него характер.

първоначалната идея за изграждане на мирни и основани на взаимен икономически интерес отношения между европейските страни, нито в нейното публично огласяване в Декларацията от 5 май 1950 г. на френския външен министър Робер Шуман⁷ за подобен елемент не се споменава. С намерението си да направи по-приемливи идеите на Жан Моне за омиротворяване и сближавана на доскорошните врагове от двете големи и кървави войни в Европа през първата половина на XX в. Декларацията се опитва да жалонира един на пръв поглед не толкова трудно осъществим процес. Тя залага на постепенността на икономическото сближаване на европейските държави и преодоляване на пусналото дълбоки исторически корени недоверие и противопоставяне между тях, най-изострени от които са тези между Франция и Германия. Макар да изглеждат утопично в началото, през следващите шест десетилетия тези две главни цели започват да се материализират. Катализатор на процеса е и идеологическото и военно-политическото противоборство през четирите десетилетия Студена война. Но нито в началото, нито в следващия период чак до 70-те години на XX в. инициативите за въвеждането на обща валута не получават гласност.

Тук следва да отбележим, че доста по-трънлив е пътят на третата идея, представена с Декларацията – федералистичната визия за Европа. Във френската Декларация от 5 май 1950 г. се посочва, че процесът на интеграция трябва да се направлява от един нов върховен орган, чиито решения да бъдат обвързващи за Франция, Германия и другите присъединили се страни. Но взаимните подозрение и недоверие все още са твърде силни и европейските държави не приемат подобно развитие на нещата. Фиаското на инициативите на френския президент Валери Жискар д'Естен⁸ да наложи своя проект за европейска

7 Виж *La declaration du 9 mai 1950* dans <https://www.robert-schuman.eu/fr/declaration-du-9-mai-1950> (Visité le 4 juin, 2019)

8 Валери Жискар д'Естен (1926-2020) е президент на Петата френска република

конституция е достатъчно показателен. Проектът първоначално е изглеждал обещаващ и със солидна шансове да се реализира. Европейският съвет дава зелена улица на Договора за създаването на Конституция на Европа и на 18 юни 2004 г. той дори е подписан в Рим. Макар да е имал подкрепата и на Европейската комисия, и на Европейския парламент, договорът е отхвърлен на специално проведените национални референдуми във Франция (29 май 2005 г.) и в Холандия (1 юни 2005 г.). След отхвърлянето му правителствата на страните членки на ЕС сменят тактиката, но не и стратегическата цел. Те пристъпват към по-бавна консолидация на държавите членки на основата на вече съществуващите съюзни договори и подписването на някои нови като договорът за функционирането на ЕС от Лисабон (2007)⁹. Показателно е, че след отхвърлянето на проекта за европейска конституция и особено след референдума, довел до Брекзит, управляващите политически елити в ЕС, вкл. и тези в България, панически се стремят да отклонят или осуетят всяка инициатива за референдум по теми, свързани с евроинтеграцията.

Не трябва да забравяме, че в привлекателната обвивка на европейската интеграция, която за непосветените изглежда безкористна и обещаваща, са опаковани много пазарлъци, взаимни компромиси, сделки, задкулисни комбинации и интриги. Резултатът от тези компромиси и пазарлъци е и въвеждането на общата европейска валута. Още от плана „Вернер“¹⁰, представен през октомври 1970 г., през плана „Делор“¹¹ до договора от

от 27 май 1974 г. до 21 май 1981 г.

9 Договорът от Лисабон изглежда като утешителна награда за привържениците на Европейска супердържава (той е все пак обикновен договор, а не конституция на ЕС). Затова те се опитват да се прегрупират и използват други средства за постигане на целта си, от която съвсем не са се отказали. Поради това въпросът за общата европейска валута става първостепенен по важност.

10 Този план носи наименованието си от името на тогавашния министър-председател на Люксембург Пиер Вернер.

11 Планът „Делор“ е наречен на Председателя на Европейската комисия от втората половина на 80-те години на XX в. Жак Делор.

Маастрихт¹² привидно инструменталният характер на общия паричен съюз на практика е параван за постигане на друга по-важна цел.

В своето забележително изследване „Трагедията на еврото“¹³ германският икономист и университетски преподавател Филип Багус подлага на проникателен анализ мотивите и поведението на европейските политици при сделката за създаването на общата европейска валута. Идейната основа на тази сделка трябва да се търси в противоборството между класическия либерален възглед, издигащ индивидуалната свобода във върховен принцип, и социалистическата (имперската) визия за Европа. Първият възглед се споделя от държави като Германия, Холандия и Великобритания, а по-късно към тях се присъединяват Чехия, Полша и Унгария. Зад втория възглед стои най-вече Франция, която е между победителките от Втората световна война и член на Съвета за сигурност на ООН, а също и испанските социалистически правителства от 90-те години.

На първия етап от генералното сражение за откриването на стратегически простор пред френския политически елит и за реализиране на имперската му визия за Европа целта е „опитомяването“ на Бундесбанк. Германската централна банка по това време изглежда образец за институция, съумяла да поддържа десетилетия наред ниска инфлация и валутен престиж. Това превръща германската марка в най-желаното убежище по време на икономическите сътресения на стария континент. Със своята строга дисциплина Бундесбанк до края на XX в. е основният фактор, който е в състояние да упражни натиск върху останалите банки от европейското икономическо пространство да укротят привързаността си към паричната печатарска преса, ако не искат националните им валути да се обезценяват с нежелано високи темпове.

12 Договорът от Маастрихт, който е приет през 1991 и влиза в сила от 1 ноември 1993 г., е известен и като Договор за (създаването на) Европейския съюз.

13 Виж Багус, Филип, 2011, „Трагедията на еврото“, София, изд. Мак.

И все пак в края на 90-те години на XX в. се създава геополитическа ситуация, която прави възможна успешната атака срещу германския валутен модел. Тази ситуация можем да наречем накратко „Обединението на Германия“. За да постигне своята най-значима цел, правителството на Хелмут Кол е трябвало да плати високата цена – да се откаже от марката и да приеме новосъздадената европейска валута. След падането на Берлинската стена в края на 1989 г. това е може вторият значим жалон по пътя към създаването на обединена Германия (и на европейската супердържава).

В еуфорията около големите геополитически трансформации в последните години от миналия век канцлерът Кол и неговите министри възприемат жертването на германската марка като поносима цена за утвърждаване на отново единната немска държава. Само че то не би било възможно да се случи без сделката с френското социалистическо правителство на Франсоа Митеран. Много изследователи на този период стигат до заключението, че германската марка е била изтъргувана срещу германското обединение.¹⁴ Приемането на еврото би позволило повече контрол от страна на френското правителство върху европейската валутна политика. А обезсилването на авторитетната Бундесбанк е елиминирането на най-голямата пречка за това. Приемането на еврото, по думите на тогавашния германски президент Рихард фон Вайцзекер, не просто е цената за обединението на Германия, но и голяма победа на имперската визия за Европа.

Макар заявката, че Европейската централна банка (ЕЦБ) организационно и функционално ще следва модела на Бундесбанк, при по-внимателен прочит на устройствените им актове нещата не стоят съвсем така. В устава на Бундесбанк (1957) е посочено, че единствената ѝ задача е поддържането на ценова стабилност. Тази свръхфокусираност върху

14 Виж пак там, с. 79-82.

овладяването на инфлацията е исторически оправдана от горчивия опит на германците с катастрофалната загуба на спестяванията и на благосъстоянието им, и то на два пъти в рамките на четвърт век – свръхинфлацията от 1923 г. и валутната реформа през 1948 г.

Мисията на ЕЦБ, както я откриваме в договора от Маастрихт, е подобна, но с един съществен нюанс. Тя също има за задача да поддържа ценова стабилност, но „без да се ощетява целта за ценова стабилност, трябва да поддържа общите икономически политики на общността“. Това е зелен светофар за печатницата на евробанкноти, при условие, че инфлацията в еврозоната е в поносими граници и Управителният съвет на ЕЦБ е решил, че е нужна подкрепа на икономическите инициативи на правителствата на някои от влизащите в нея държави. Не трябва да забравяме, че в управителния съвет на ЕЦБ влизат всички управители на националните централни банки на страните от еврозоната, само че гласът на всеки от тях е равен на гласа на всеки друг. Решенията се вземат с мнозинства, а страните от романския кръг, начело с Франция, които не могат да се похвалят с валутна дисциплина, чисто аритметично имат надмощие. Не бива да пропускаме и факта, че гуверньорите на централните банки не са напълно независими от политическия елит, тъй като той ги посочва и избира. Това е в сила и за ЕЦБ - от първия ѝ управител, холандецът Вим Дуйзенберг, до настоящия, французкойката Кристин Лагард.

И тук стигаме до най-съществената характеристика на всяка парична система с централна банка и фиатни пари – способността ѝ да преразпределя националното богатството чрез манипулация с количеството и стойността на валутата.

На пръв поглед поддържането на ниска инфлация има положителен ефект за икономическия растеж. Инфлацията е стимул за потребителите да бъдат по-активни и да купуват повече, за да ограничат спадащата с времето стойност на парите

си, а това пък се отразява благотворно на производството и търговията. Проблемът е, че институцията, която притежава монопол върху печатането на пари и върху темповете на тяхното нарастване, не ги разпределя нито по справедливост, нито по целесъобразност. И тъй като всяка инфлация е в крайна сметка монетарно явление, т. е. изпреварващо нарастване на паричната маса в сравнение с тази на стоките и услугите, ключово е времето, за което новопроизведението пари стигат до едни или други групи от гражданите. Първите получатели на новите пари (а това са най-вече правителствата, политическите лобита и обръчите от фирми около тях, банките и други финансови институции) могат да придобият материални и нематериални ресурси по старите, все още ниски цени. Разбира се, пазарът реагира, макар и с известно закъснение, на по-голямото търсене и нарасналата парична маса с повишаване на цените. Така следващите групи от гражданите се изправят пред по-скъпи стоки и услуги преди техните собствени доходи да са се повишили. Закъснението във времето между първите получатели на новите пари и следващите в редицата представлява преразпределение на националното богатство по такъв начин, че последните (а това са тези, които получават фиксирани доходи – заплати, пенсии и др.) непрекъснато обедняват. Това българските граждани вече го преживяха през 90-те години на миналия век.

Няма особени препятствия този механизъм за преразпределение на богатство да се възпроизведе и в наднационален мащаб при условие, че валутата е обща и има една централна институция като ЕЦБ, притежаваща монопола за създаването на книжни (фиатни) пари. Затова аргументът на привържениците на еврозоната, че с разширяването ѝ включените в нея държави ще си спестяват транзакционните разходи е твърде незначителен пред риска от преливането на благосъстояние от по-бедните държави членки на еврозоната към по-богатите (а те са с по-голямо влияние върху политиката на ЕЦБ).

По-важният въпрос е, че приемането на общата европейска валута е може би най-същественният междинен етап от изграждането на евентуалната европейска федерация – категоричен и необратим. Механизмите за функциониране на еврозоната не предвиждат връщане назад за държавите, приели еврото, а общата парична единица е много силен лост за контрол и ограничаване на национално ориентирани икономически и социални политики.

3. Общата европейска отбрана като финален етап от федерализацията на Европейския съюз

От началото на Руско-Украинския въоръжен конфликт проблемът за отбраната и сигурността на Европейския съюз изпъква като водеща тема на политическите дискусии на стария континент. Този въпрос обаче не е нововъзникнал, нито е резултат от внезапен геополитически катаклизъм от типа на падането на Берлинската стена. След 21 януари 2025 г., когато Доналд Тръмп влезе в Белия дом за втория си мандат, и почти глобалните сътресения от действията на неговата администрация в европейските столици започва да се усеща все по-остро тревогата от неизвестността. Свикнало с комфорта на американското покровителство и със самозаблудата за незаменимото си място в глобалния геополитически оркестър, висшето чиновничество в Брюксел трескаво произвежда нови и нови инициативи. Те целят да докажат неговата привързаност към евроатлантическия модел на колективна отбрана и да парират критиките на Вашингтон за negliжиране на финансовата страна на съюзните задължения от европейските партньори.

Председателят на Европейската комисия, г-жа Урсула фон дер Лайен издигна инициативата ***ReArm Europe Plan/Readiness 2030***, чиято основна цел е Европейският съюз да акумулира 800 млрд. евро за отбрана, дори с цената на нарушение на Маастрихтските дългови ограничители. Френският президент

Емануел Макрон първоначално лансира идеята да разпростре френския ядрен чадър над Европа, ако САЩ абдикират от тази си роля. Но изправен пред ограниченията на Договора за неразпространение на ядрените оръжия¹⁵ Париж е принуден тихомълком да остави инициативата без последващи действия. Не бива да забравяме, че Франция притежава едва 290 ядрени бойни глави срещу 1600 ядрени бойни глави и огромното географско предимство на Русия. Британският премиер Киър Стармър упорито настоява за т. нар. коалиция на желаещите, която да изпрати многохиляден мироопазващ контингент в Украйна при условие, че мирът и дори примирието там са бъдещо несигурно събитие. И то въпреки недвусмисленото заявление на Москва, че ще бъде възприето като пряка конфронтация с НАТО с всички произтичащи от това рискове за Европа. Настоящият канцлер на Германия Фридрих Мерц пък твърдо стои зад приемането на Украйна в НАТО, след като е ясно, че именно това провокира конфликта между Русия и Украйна. И продължава да е главният препъникамък пред всеки опит да се сключи примирие между Украйна и Русия.

Как да разбирате всички тези действия и инициативи? Дали старият континент най-после е узрял за суровата истина, че сам трябва да се погрижи за собствената си отбрана и сигурност? Но в състояние ли е той да поеме тази отговорност?

И дали неговите планове за относително еманципиране от САЩ

15 Договорът за неразпространение на ядреното оръжие (ДНЯО) е подписан на 1 юли 1968 г. и е оотворен за подписване едновременно в Москва, Лондон и Вашингтон. Това е международен правен акт, влязъл в сила на 5 март 1970 г., след като е ратифициран от основните страни инициаторки и още 40 държави. Цел му е да предотврати разпространението на ядрени оръжия, да насърчи ядреното разоръжаване и да позволи мирното използване на ядрената енергия. Той разделя държавите на две категории: притежатели на ядрени оръжия - петте държави притежаващи ядрени оръжия към момента на подписването му (САЩ, Русия, Китай, Франция и Великобритания) и останалите присъединили се към него държави, които се задължават да не придобиват такива. Договорът е обвързващ по силата на международното право, но позволява на страните да се оттеглят при изключителни обстоятелства, застрашаващи техните най-висши интереси.

в това отношение не са твърде закъснели?

Преди да се опитаме да оценим шансовете на ЕС да организира обща система за защита срещу външна агресия е полезно да си припомним досегашния опит в това направление. Историята на европейската интеграция вече познава подводните камъни пред осъществяването на подобни инициативи. През май 1952 г. в Париж шестте държави членки на тогавашната Европейската общност за въглища и стомана (Франция, Западна Германия, Италия, Белгия, Люксембург и Холандия) сключват договор за създаването на Европейската отбранителна общност. Целта на този договор е да реализира плана „Плевен“ (на името на тогавашния френски премиер Рене Плевен) за изграждането на наднационална структура със собствени въоръжени сили под единно командване. На инициативата за обща армия, общ военен бюджет и обща програма за въоръжаване и отбрана така и не е съдено да се развие в нещо по-сериозно. Точно същата съдба има и намерението за създаване на Асамблея за политическо обединение, което е трябвало да изработи проекта за договор на Европейската политическа общност (известен като плана „Спаак“, на името на белгийския политик Пол-Анри Спаак). На 30 август 1954 г. френският парламент отхвърля договора за Европейска отбранителна общност, а това води и до провал на проектодоговора за Европейска политическа общност. Споменатите вече неуспешни опити за ново политическо обединение на Европа, отхвърлянето на проекта за европейска конституция след референдумите във Франция и Холандия през 2005 г., показват една важна връзка – политическото обединение и обединението на въоръжените сили на европейските държави са в неразкъсваемо единство. Те трябва да се движат едновременно и без да има напредък на едното осъществяването на другото е нереалистично.

Въпросът е кой трябва да бъде водещият елемент?

След провала на политическия проект за налагане на

конституция на ЕС по всичко личи, че френско-германският политически елит прехвърля стратегическата инициатива на другия, военния фланг. Легитимното основание за активиране на планове за фактическа обща отбрана и сигурност, а не само за координация на усилията на държавите членки в тази посока, каквото е Общата политика за отбрана и сигурност, възниква след началото на Руско-Украинския военен конфликт. Той обаче оголи много проблеми, някои negliжирани с десетилетия, а други неочаквани и сериозно подкопаващи отбранителната адекватност на Европейския съюз. Към тях се прибавя и геополитическата неопределеност, която ще възникне при евентуалното отдръпване на САЩ от пълноценното участие в европейската отбрана и сигурност, каквито симптоми вече са налице – настояването на американския президент Доналд Тръмп за сериозно увеличаване на финансовите вноски на европейските страни членки на НАТО в бюджета на алианса, съкращаването на част от американското военно присъствие в страните от Централна и Югоизточна Европа (България, Румъния, Унгария, Словакия), поставянето на европейската икономика, вкл. отбранителния ѝ компонент, в неравностойно положение със САЩ след новото споразумение по митническите тарифи от 1 август 2025 г. и т. н.

Истината е, че без НАТО и ядрения щит на САЩ над стария континент Европейският съюз е незащитен пред съвременните военни рискове и заплахи. След десетилетията на недостатъчно финансиране и свиване на щатния състав и подготовка поради липсата на непосредствени военни предизвикателства европейските армии не са в състояние да гарантират териториалната сигурност и държавните граници без решаващата роля на Вашингтон. Те вече не разполагат нито с достатъчно военно-икономически капацитет, нито с модерни технологии и квалифицирани специалисти, нито с надеждна суровинна база. Всички тези дефицити стават особено явни в затегналата се война в Украйна. Въпреки многократните си

декларации, инициативи и усилия европейците се справят доста посредствено с военното подпомагане на украинската армия.

Къде са най-критичните слаби места на европейската отбрана и сигурност?

На първо място следва да поставим ниската боеготовност на европейските армии, недокомплектоваността им със съвременно въоръжение, изоставането в изграждането на собствена (независима от САЩ) система от дигитално базираните средства за водене на война и на уменията за тяхното използване (сателитно разузнаване, безпилотни апарати, радиоелектронно оборудване за противодействие, оръжейни системи с изкуствен интелект и т. н.). Пропуските тук изглеждат сериозни, но все пак не са непоправими.

На второ място е европейската неравностойност в областта на стратегическите (ядрени) оръжия. Само Франция от сегашните държави членки на ЕС притежава ядрено оръжие и то в силно ограничени количества. А глобалните реалности са такива, че притежаващите този вид оръжия за масово поразяване, колкото и да парадоксално да изглежда от формалнологическа и от хуманна гледна точка, могат да разчитат на относителна безопасност откъм въоръжена инвазия отвън. Това е и причината Северна Корея, независимо от размера на своя ядрен потенциал, мълчаливо да се приема за недосегаема от склонните към агресия световни сили.

В т. нар. клуб на ядрените държави¹⁶ в момента присъстват девет държави, които в различни периоди след Втората световна война са разработили ядрено оръжие и са осъществили изпитания с него. Това са САЩ (1945), Русия (СССР, 1949), Великобритания (1952), Франция (1960), Китай (1964), Индия (1974), Израел (няма официално потвърждение), Пакистан (1998) и КНДР (2006). Петте страни, сдобили се с

16 Този клуб няма институционална тежест, той не е организация и не действа на международната сцена като субект. Наименованието е по-скоро журналистическо и политологично клише, придобило гражданственост, въпреки своята терминологична некоректност.

това най-разрушително към момента оръжие преди 1970 г. се приемат за „стари“ ядрени сили.

Два са основните международни договора, в чиито предмет влиза регламентирането на това оръжие. Първият е *договорът за неразпространение на ядреното оръжие*, подписан от 191 държави и влязъл в сила на 5 март 1970 г. Интересното е, че страни по него са почти всички независими държави, с изключение на Израел, Индия, Пакистан, Северна Корея (която макар първоначално да го подписва, след това оттегля подписа си) и Южен Судан. Тъкмо тези четири страни (без Южен Судан) в момента притежават ядрено оръжие и това е основанието в някои случаи да бъдат групирани като „новите ядрени сили“ в опозиция на „старите“.

Вторият международен договор е *договорът за всеобща забрана на ядрените опити*. Той е подписан от 187 държави, но е ратифициран от 177. Договорът обаче не е влязъл в сила, тъй като не е подписан от младите ядрени държави Индия, Пакистан, КНДР. Ратифициран е също от само 35 държави, но този път измежду ядрените държави, не ратифицирали договора, са и САЩ, КНР и Израел. При тази ситуация на 2 ноември 2023 г., след приключване на законовата процедура в Държавната дума и в Съвета на федерацията, президентът на Русия Владимир Путин отменя ратификацията на договора. Така на практика опитите за стриктна регулация на производството и изпитанията (използването) на този вид оръжие е стопирано и едва ли в обозримо бъдеще ще бъдат възобновени.

След пет десетилетия относително съдържане на нарастването на ядрения арсенал на двете държави с най-развити стратегически въоръжени сили днес по всичко личи, че отново навлизаме в надпревара, която не предвещава нищо добро. Може ли Европейският съюз да отговори на тези предизвикателства? Отговорът не е труден и е еднозначно отрицателен. Европа не разполага с дълбок тил и върхови разработки в областта на

ядрените оръжия, тя няма природните ресурси, които биха ѝ гарантирали достойно място в оръжейния маратон, който се задава, нито надеждни вериги за доставки. Следователно може да разчита предимно на традиционните си евроатлантически партньори, ключов от които е САЩ, на много политическа премереност и дипломатическа сръчност – уви все качества, които настоящият европейски елит очевидно не притежава в необходимите количества.

На трето място са сериозните проблеми с човешкия фактор, пред които е изправен Европейският съюз. Войната в Украйна отвори ключовото значение на добре подготвените и високо мотивирани войници, чието присъствие на бойното поле не е в състояние да заменят никакви високоточни, мобилни и автономни оръжейни системи. В бъдещите въоръжени конфликти човешкият фактор ще продължава да е от решаващо значение – нещо, което доскоро не стоеше в центъра на дебата за войните на бъдещето.

Украинското население преди войната е малко над 40 млн. души. Към момента, след близо четири години военни действия, неговият брой е под 29 млн. по данни на Института по демография и социални изследвания на Националната академия на науките на Украйна. Част от тази разлика е или „утилизирана“ и безследно изчезнала на териториите на които се водят боевете, или е върху частите от Украйна, върху които Киев вече няма контрол, или извън границите на страната. По данни на МФВ повече от 7 млн. украинци са бежанците, които се опитват да устроят живота си в различни страни от ЕС. След войната най-вероятно само малка част от тях ще е върнат обратно. Само по себе си това е страшна демографска катастрофа, която ще има отражение десетилетия напред, ако и когато тази война завърши.

От средата на август до края на октомври 2025 г., когато украинският президент Володимир Зеленски смекчи мерките за пътуване в чужбина за мъже на възраст от 18 до 22 години,

страната са напуснали над 100 хил. младежи, за които каузата да защитават родината си е очевидно чужда. И това е в страна, която десетилетия наред с всички възможни средства (образование, медии, законови мерки, репресивен апарат и др.) държавата опитва да формира национално самосъзнание и да консолидира населението чрез хиперболизиране на Русия като изконен враг на Украйна.

Дали ЕС ще има по-голям успех в случай, че обстоятелствата налагат масова мобилизация? Можем ли да се представим гръцкият войник да жертва живота си за защитата на Германия, или френските части да се бият с желание и себеотрицание за опазване на българската териториална цялост? Истината е, че към момента старият континент не разполага с необходимия човешки потенциал, който да му позволи да създаде своя единна, високо мотивирана и ефективна армия.

Въпросът има и друга страна. Темата за военната повинност в държавите членки на Европейския съюз не е популярна. Активна военна служба към момента имат девет държави членки - Австрия, Кипър, Дания, Естония, Финландия, Гърция, Латвия, Литва и Швеция. От 1 януари 2026 г. задължителна казарма, макар и само за два месеца, въвежда Хърватия. Правителството на канцлера Фридрих Мерц активно сондира общественото мнение за връщането на задължителна казарма в Германия, но среща сериозен отпор от коалиционния си партньор – ГСДП. В останалите държави въпросът дори не се поставя на обществен дебат, тъй като е с потенциал да предизвика сериозни възражения и дори граждански конфликти. Ако в националните граници връщането на наборната служба е трудно решим ребус дали той може да има приемливо решение на международен – в рамките на ЕС?

Спорът професионална или наборна армия днес е лишен от конструктивен смисъл. При сложните съвременни системи за водене на война няколко месеца или дори година обучение не са

достатъчни за създаване на ефективни и боеспособни войскови формирования и не могат да са решение на предизвикателствата пред отбраната и сигурността. Това не означава, че е безсмислено организираното обучение за придобиване на основни бойни умения. Но дори сред 32-те държави членки на НАТО към момента само четири имат задължителна наборна служба – Гърция, Турция, Дания и вече споменатата по-горе Хърватия. В Гърция военната служба продължава девет месеца в сухопътните войски и дванайсет месеца във военноморските и военновъздушните сили. Възрастовата граница е от 19 до 45 години. В Турция мъжете, навършили 20 години, са задължени да преминат военна служба, която е между шест и дванайсет месеца. Много интересна е системата за подбор на войници в Дания – чрез лотария. Всички физически годни да служат мъже над осемнайсет години са длъжни да участват в лотария, чрез която се определя кои от тях ще влязат в казармата за период от единайсет месец. Новото е, че от 1 юли 2025 г. датската военна служба вече е разширена и за жените.

Отбраната и сигурността са последните прерогативи на националната държава, от които тя би се лишила преди да бъде заличена като международноправен субект. Но дори във федералните държави като САЩ всеки щат си има национална гвардия, която се командва от губернатора на щата. При това разликите между отделните щати по отношение на важните маркери за самоидентификация са много по-малки от тези между отделните национални държави членки на ЕС. Затова пътят от общата европейска валута към общата европейска отбрана би бил път от ограничения суверенитет към пълната му загуба.

След 24 февруари 2022 г. европейските политически елити се опитват да консолидират европейските граждани чрез масирано налагане на русофобския наратив и внушения за скорошна руска инвазия. По подобен начин е била изграждана и антиеврейската пропаганда на националсоциалистическа

Германия през 30-те години на XX в. Конструирането на външен враг и изграждането на самоидентификация на тази основа обаче е твърде спорна политическа практика, която неведнъж се е обръщала срещу нейните сценаристи.

И със сигурност това не е верният път за изграждане на европейско единство, независимо дали на федеративен или на някакъв друг принцип.